

ВІДГУК
офіційного опонента
П'ятковської Оксани Романівни

на дисертацію Мойсей Валентини Іванівни
на тему: «Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні
економічні відносини

I. Актуальність теми дослідження.

Одним із важливих елементів глобальної економічної системи є міжнародний ринок праці з його розвитком нових форм зайнятості, гнучкістю та надзвичайною мобільністю сукупної робочої сили. Міжнародна міграція робочої сили, масштаби та інтенсивність якої постійно зростають, не лише впливає на її кількісний та якісний перерозподіл між країнами, але й зумовлює низку зовнішніх економічних ефектів у країнах-донорах та країнах-реципієнтах.

Враховуючи поглиблення дисбалансу у співвідношеннях темпів економічного розвитку між різними країнами світу, загострення демографічних проблем у низці розвинутих країн, зростання безробіття і соціальної напруги в країнах, що розвиваються, слід очікувати посилення інтенсивності потоків міжнародної міграції робочої сили, що своєю чергою істотно вплине на зовнішні економічні ефекти цього явища.

Становлення України як незалежної держави з власними кордонами та вільним обміном трудовими ресурсами вимагає принципово нового розуміння зовнішньої міграції, яка стає потужним чинником інтеграції країни до світового ринку праці, та здійснює істотний і неоднозначний вплив на соціально-економічний розвиток держави. Асиметрична та незбалансована участь України в міграційних процесах потребує глибшого наукового дослідження, найбільш ургентним з якого має бути вивчення зовнішніх економічних ефектів

міжнародної міграції робочої сили, що дозволить змінити парадигми стратегічного прогнозування економічного розвитку країни загалом та регіонів зокрема. Такі зовнішні економічні ефекти мають бути вивчені й враховані при розробці державної міграційної політики, політики зайнятості населення, а також програм з нейтралізації потенційних негативних макроекономічних наслідків міграції робочої сили та максимального використання можливих позитивних ефектів.

Зважаючи на все це, робота В. І. Мойсей на тему «Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили» є надзвичайно актуальною, а визначена автором мета та завдання відповідають науково-прикладній потребі у розв'язанні відповідної задачі.

II. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані у дисертації, їх новизна, рівень обґрунтованості

Наукові результати дослідження, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими і коректними. Належний науковий рівень основних положень дисертації забезпечується використанням праць провідних вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері міграцієзнавства, статистичних матеріалів, соціологічних досліджень та експертних оцінок, міжнародної нормативно-правової бази та глосаріїв термінів міжнародних організацій. Про високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи свідчить їх апробація на 13-ти міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, 3 з яких були проведені за кордоном (Чехія, Польща, Болгарія).

Структуру дисертації В. І. Мойсей складають вступ, три розділи (дев'ять підрозділів), висновки, додатки і список використаної літератури. Характер викладу матеріалу в дисертації є логічним і підпорядкованим досягненню заявленої мети дослідження. Визначення самої мети своєю чергою, відповідає обраним об'єкту і предмету дослідження, а також сукупності методів і прийомів наукового пізнання, які використовувалися в ході дослідження.

До найбільш вагомих науково-прикладних результатів, отриманих особисто автором і які містять наукову новизну, доцільно віднести такі.

На основі синтезу теоретичних підходів до понять «міжнародного міграційного процесу», «переміщення робочої сили», «мобільності населення» «трудової міграції» та ін. із застосуванням класифікаційних компонентів розроблено алгоритм зв'язку між стадіями міжнародної трудової міграції (с. 13 – 18), а глибший аналіз позицій сучасних дослідників щодо зазначених термінів (с. 18 – 28) дозволив виокремити основні складові міжнародної міграції робочої сили як соціально-економічного явища (с. 20), зокрема виділити постійні й динамічні компоненти міжнародної трудової міграції, її структуру за рівнем пропозиції інтелектуального капіталу (с. 27 – 28) та сформулювати схему незаконної (нелегальної) міжнародної міграції робочої сили (с. 23), що зокрема дало підґрунтя для здійснення аналізу ефектів кожного виду міграції.

Викликає науковий інтерес структуризація: а) групи чинників, що впливають на міжнародну міграцію робочої сили, зокрема вдала спроба автора систематизації груп чинників, що визначають напрям та інтенсивність міжнародних потоків робочої сили з позиції теорії «притягання – відштовхування» з урахуванням рееміграційної компоненти міграційного процесу (с. 29 – 44); б) групи зовнішніх економічних ефектів міжнародної міграції робочої сили окремо для країн-донорів та країн-реципієнтів, здійснених автором на основі ґрунтового аналізу теоретико-емпіричних досліджень міжнародної міграції (с. 44 – 60). Усе це дозволило в подальшому виокремити блоки індикаторів, які було покладено в авторську модель інтегрального показника міграційного потенціалу країни (с. 127 – 130).

Достатньо обґрунтованим з елементом методологічної новизни є розрахунок майбутнього стану робочої сили, зокрема виведена формула абсолютних економічних втрат для країни-донора від ненароджених дітей через зовнішню трудову міграцію жінок фертильного віку (с. 59 – 60), що дозволило розрахувати потенційні економічні втрати в Україні внаслідок жіночої міграції (с. 153 – 154).

На основі аналізу структури сучасної міжнародної міграції не лише з позиції поточного переміщення робочої сили в міжнародному розрізі (с. 76–82), але й у розрізі накопиченої кількості трудових іммігрантів й емігрантів (с. 67–75), та здійсненої оцінки зовнішніх економічних ефектів міжнародної міграції робочої сили у світі (с. 84–89) з урахуванням можливого зниження продуктивності економіки через втрату висококваліфікованих працівників та частки втрат державних інвестицій в освіту (с. 95 – 98), обґрунтовано відсутність негативного ефекту для більшості країн-експортерів робочої сили у зв'язку з підвищеним рівнем безробіття, що існує в цих країнах (с. 98), ефекту трансферу знань (с. 98 – 99) та макроекономічних ефектів від зростання обсягів грошових трансфертів мігрантів (с. 101). Обґрунтованим бачиться зроблений висновок щодо відсутності негативного впливу відтоку робочої сили з України на забезпеченість економіки робочою силою в умовах високого рівня явного та прихованого безробіття (с. 151–152).

Слід погодитися з автором щодо наявності негативного впливу міжнародної міграції робочої сили для країн-реципієнтів у формі ефекту «локальної пастки безробіття» (с. 35, 51, 107 – 108), а також наслідків, обумовлених нелегальною міграцією (с. 117–118, 125).

Найбільш значущим елементом новизни, на наш погляд, є розроблення схеми розрахунку міграційних потенціалів країни (с. 130), яка є коректним і водночас простим аналітичним інструментом для визначення диспозиції країни в глобальній системі міжнародної міграції робочої сили (с. 129–134) і дозволяє визначити найбільш очікувані еміграційні та імміграційні потоки та їхні економічні ефекти, з урахуванням того, що кожна країна одночасно виступає як донор і реципієнт робочої сили. На основі розрахованого автором рейтингу країн за величиною міграційного потенціалу (с. 137–138) та визначеного місця України в ньому (с. 140–144) доведено, що диспозиція України на міжнародному ринку праці характеризується статусом донора робочої сили, що, своєю чергою, дозволило обґрунтувати не лише здійснений емпіричний аналіз економічних ефектів міжнародної еміграції робочої сили з України (с. 147 –

160), але й розробити пропозиції для удосконалення механізмів державного регулювання міжнародної трудової еміграції в Україні (с. 165 – 170) та їхню потенційну додаткову економічну вигоду (с. 170 – 173).

Загалом, текст дисертації викладено послідовно та логічно, відповідно до змісту дослідження, який є цілісним, достатньою мірою комплексним і методологічно досконалим.

III. Теоретична цінність отриманих результатів дисертаційної роботи

Наукові положення і теоретичні висновки дослідження, які стосуються зовнішніх економічних ефектів міжнародної міграції робочої сили, створили можливості для розробки відповідних науково обґрунтованих рекомендацій удосконалення державних механізмів регулювання міжнародної трудової міграції в Україні і можуть знайти застосування для подальших досліджень розвитку положень теорій міжнародних економічних відносин, глобалізації, а також у навчальному процесі підготовки фахівців з міжнародної економіки, ринку праці тощо.

IV. Практичне значення одержаних результатів

Важливо підкреслити, що дисертаційна робота відзначається не лише теоретичною та аналітичною, але й прикладною спрямованістю. Зокрема, дисертантка розробила комплекс пропозицій, які в результаті впровадження можуть суттєво зменшити обсяги нелегальної міграції, посилити захищеність українських мігрантів у інших країнах, сприятимуть вирішенню фіскальних проблем українських трудових мігрантів та забезпечать зростання грошових трансфертів. Ознайомлення з матеріалами дисертації дає змогу констатувати, що її основні висновки та конкретні рекомендації можуть успішно використовуватися органами законодавчої та виконавчої влади України та можуть сприяти детінізації міграційних процесів та валютних надходжень в Україну, зниженню рівня безробіття та бюджетних витрат на соціальний захист.

Практична цінність дисертаційної роботи В.І. Мойсей також підтверджена відповідними довідками, виданими Чернівецькою міською радою (№ 2215-3 від 01.04.2013) та Головним фінансовим управлінням Чернівецької обласної державної адміністрації (№ 09-12/235 від 03.04.2013).

V. Повнота викладу результатів дослідження у наукових фахових виданнях

Основні наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи висвітлені у 23 наукових працях, з яких 10 статей у наукових фахових виданнях, 13 – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 5,25 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,8 друк. арк.

Зміст автореферату у стислому вигляді відповідає структурі і змісту дисертаційної роботи.

VI. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертаційної роботи і автореферату

Відзначаючи загалом високий науковий рівень дисертаційної роботи, потрібно зауважити що вона не позбавлена окремих недоліків та деяких положень, які можуть слугувати підставою для дискусії.

По-перше, розглядаючи сутність міжнародної міграції робочої сили та виокремлюючи її основні складові, автор позначає її як складне системне явище та виокремлює стабільну та динамічну компоненти (с. 7, 20, 62). Однак у роботі не наведено належного обґрунтування, у чому проявляється ця системність.

По-друге, у дисертації значну увагу приділено аналізу міграційної політики країн ЄС (с. 120–125), водночас бракує аналізу міграційної політики України.

По-третє, у роботі неодноразово наголошується на довготривалості зовнішніх ефектів міжнародної міграції робочої сили (с. 9, с. 126, с. 184), але достатнього обґрунтування довготривалості впливу міжнародної міграції на економіки країн-експортерів та країн-імпортерів не наведено.

По-четверте, оцінюючи міграційний потенціал України та інших регіонів, дисертант зазначає, що в Україні він вищий відносно країн Африки та багатьох країн Азії, на підставі чого зроблено висновок про можливе формування в майбутньому стійких міграційних потоків з цих регіонів до України (с. 136). Однак при обґрунтуванні пропозицій удосконалення державної міграційної політики України цю складову міжнародної міграції не розглянуто, натомість основна увага зосереджена на еміграції робочої сили з України.

По-п'яте, зважаючи на те, що в Україні спостерігається депопуляція населення, доцільно було б розглянути міжнародну міграцію робочої сили в контексті цієї проблеми з урахуванням можливих рееміграційних процесів.

По-шосте, враховуючи тези автора про те, що найпоширенішим ефектом грошових трансфертів є стимулювання зростання цін на товари та послуги, зокрема такі, як земля та нерухомість (с. 55 – 56), та можливе зростання інфляції за умови великої переваги грошових трансфертів мігрантів (с. 57), достатньо доречним видається проведення розрахунку ефектів грошових трансфертів українських трудових мігрантів з урахуванням цих потенційних впливів. Крім цього, практична значущість результатів дисертаційної роботи зростає б якби автор проаналізувала грошові трансферти українських мігрантів не лише як частку доходу домогосподарств, але й з позицій потенційних інвестицій у розвиток малого і середнього бізнесу в Україні.

Однак наведені вище зауваження та пропозиції не применшують теоретичної і практичної значущості результатів проведеного дисертаційного дослідження.

VII. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» та інших нормативних актів ДАК Міністерства освіти і науки України

Незважаючи на вищезазначені недоліки та дискусійні питання, які істотно не впливають на загальну позитивну оцінку опонованого дослідження,

вважаємо, що дисертаційна робота В. І. Мойсей «Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили» є завершеним і самостійним науковим дослідженням, а отримані нові науково обґрунтовані результати у сукупності сприяють розв'язанню конкретної науково-прикладної задачі розроблення практичних рекомендацій щодо використання позитивних ефектів міжнародної міграції робочої сили для економічного розвитку України.

Основні положення дисертації із достатньою повнотою представлені в наукових публікаціях за темою дисертації. Автореферат не містить матеріалу, що не представлений у дисертації, й адекватно відображає структуру дослідження.

Винесені на захист нові наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними, а декларована в дисертації наукова новизна повністю розкрита у роботі.

Таким чином, дисертаційна робота В. І. Мойсей «Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили» повністю задовольняє вимоги до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» в його останній редакції, а її автор – Мойсей Валентина Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

VIII. Загальний висновок

Актуальність обраної теми дослідження, належний науково-теоретичний рівень, аргументованість та достовірність отриманих висновків та рекомендацій, ступінь наукової новизни, теоретична та практична значущість дають підстави для висновку, що дисертаційна робота на тему «Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили» за своїм змістом і оформленням відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» в його останній редакції (пп. 11, 13, 14) та іншим

нормативним документам відповідних державних інституцій, а її автор, Мойсей Валентина Іванівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент :

к. е. н., науковий співробітник

Міжнародного інституту освіти,

культури та зв'язків з діаспорою

Національного університету

«Львівська політехніка»

О. Р. П'ятковська